RECEPTAREA LUI DANILO KIŠ ÎN ROMÂNIA

Lidija ČOLEVIĆ

The purpose of this text is to sum up the results of the analysis of the work of Danilo Kiš in Romania. In order to obtain the whole projection regarding the critical perception of his creation, we are aiming at indicating some common themes of the critical discourse and at the same time we are pointing out the original characteristics underlined by the Romanian cristics.

Key words: reception, literary translation, Romanian literary critics, Central European literature, political context, actuality

Creaţia lui Danilo Kiš – traduceri

În afară de limba română, scrierile lui Danilo Kiš, precum şi eseurile şi interviurile sale sunt traduse în mai mult de patruzeci de limbi, şi anume în albaneză, arabă, bască, bielorusă, bulgară, cehă, daneză, engleză, esperanto, finlandeză, franceză, galiţiană, greacă, ebraică, olandeză, islandeză, italiană, japoneză, catalană, chineză, coreeană, maghiară, macedoneană, germană, norvegiană, persană, polonă, portugheză, rusină, rusă, slovacă, slovenă, spaniolă, suedeză, turcă, ucraineană, vietnameză.

Înainte de toate, vom urmări cronologia traducerilor, apoi vom schiţa o privire de ansamblu asupra opiniei critice româneşti. Un an important, de cotitură, în procesul de receptare a lui Kiš în România a fost anul 1979. Primul contact al cititorului român cu Danilo Kiš se face prin intermediul lui Sorin Titel, primul său traducător în limba română. Primul text tradus, *Criptă pentru Boris Davidovič*, a fost publicat în numărul 4-5 din 1979 în revista „Secolul XX“. Funcţionarea unui regim catastrofal pe care Kiš l-a denunţat şi demascat în această carte nu putea trece neobservată de cititorul român. Precum se ştie, regimul comunist a izolat România pe plan cultural, reducând la minimum interacţiunea cu Occidentul. În acelaşi timp, vorbim despre identitatea unei dintre ţării postcomuniste care a trebuit să se vindece de trauma de umilinţă comunistă. În cadrul legăturilor regionale balcanice ale Serbiei şi României subliniam caracterul postotalitar al acestei literaturi.

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

Opera lui Kiš a apărut în traducere română la editurile Polirom, Univers, Editura de Vest şi Uniunea Sârbilor din România. Din dorinţa de a realiza un act de cultura, editurile menţionate au publicat romanele lui Danilo Kiš, cea care i-a adus mare succes. Cititorul român are un atu special când încearcă să se apropie de proza lui Danilo Kiš: calitatea traducerii. Creaţia lui Danilo Kiš este una dintre temele insuficient cercetate în spaţiul cultural românesc, cunoscut însă publicului românesc prin traducerile existente: *Peščanik* (*Clepsidra*, traducere de Lydia Tocariu, Ed. Univers, Bucureşti, 1987); *Bašta, pepeo* (*Grădină, cenuşă*, traducere din sârbă şi note de Ioan Radin Peianov, 2010 [2000]); *Rani jadi* (*Suferinţe timpurii, Pentru copii şi pentru rafinaţi*, traducere din limba sârbă de Mariana Ştefănescu, 2008); *Enciklopedija mrtvih* (*Enciclopedia morţilor,* traducere de Mariana Ştefănescu, 2008 [1996]); *Grobnica za Borisa Davidoviča* (*Criptă pentru Boris Davidovici*, *Şapte capitole ale uneia şi aceleiaşi istorii*, traducere din limba sârbă de Simeon Lăzăreanu, Editura de Vest, Timişoara, 1992; *Criptă pentru sufletul lui Boris Davidovici*, *Şapte capitole ale aceleaşi istorii*, traducere de Slaviţa Cărmăzan, Ioan Cărmăzan, Editura Uniunea Sârbilor din România, Timişoara, 2006; *Criptă pentru Boris Davidovici*, *Şapte capitole ale uneia şi aceleiaşi istorii*, traducere din limba sârbă de Simeon Lăzăreanu, Ed. Polirom, Iaşi, 2009. Volumul a beneficiat de o amplă prefaţă semnată de critic literar Adriana Babeţi). Transpunerea unei opere într-o altă limba este o sarcină foarte dificilă, chiar şi pentru cel mai experimentat scriitor. Actul receptării depinde de abilităţile traducatorului de a transpune intenţiile originale ale textului întro limba ţinta. Cu siguranţă că o bună traducere a operei originale şi o abordare critică serioasă a operei conduc implacabil spre aspecte pozitive ale receptării operei literare în genere. El însuşi traducător, Kiš ştia foarte bine cu ce dificultăţi, ezitări şi probleme se confruntă cei care deţin arta armonizării nu doar a limbilor, ci şi a modelelor culturale. Parte a acestor probleme poate fi popularitatea, respectiv nepopularitatea traducerilor. Cu aceste aspecte s-au confruntat cu siguranţă traducătorii menţionaţi (Lydia Tocariu, Simeon Lăzăreanu, Slaviţa Cărmăzan, Ioan Cărmăzan, Mariana Ştefănescu şi Ioan Radin Peianov). Nu trebuie omisă contribuţia obiectivă a acestor traducători care au bucurat publicul românesc cu tălmăcirile cărţilor lui Kiš, promovând în acest mod o cultură puţin cunoscută.

Aprecierea conform căreia opera lui Kiš este „pretenţioasă" pentru publicul cititor românesc este parţial adevărată, dată fiind situaţia existentă. Este limpede că entuziasmul creator al lui Danilo Kiš depăşeşte capacitatea de înţelegere a cititorului obişnuit care nu poate înţelege, de exemplu, romanul *Criptă pentru Boris Davidovici* fără a avea în prealabil cunoştinţe referitoare la geneza romanului. Pe de altă parte,

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

nu este mai puţin adevărat faptul că Danilo Kiš a apreciat mai mult un grup mai puţin numeros de cititori, dar care să fie iniţiaţi, decât publicul cititor în masă, fenomen privit de către autor cu multă ironie. Scriitorul a întruchipat modalitatea în care trebuie citite operele sale, fără a se gândi la libertatea receptorului care din când în când doreşte să descopere singur sensurile ascunse în text, chiar cu riscul de a se îndepărta de convingerile exprimate de autor. Cititorul interpretează sensul unui text, pe baza propriilor experienţe şi a atmosferei culturale în care a fost educat. Astfel, Danilo Kiš a privit cu ironie modul în care criticii i-au preluat şi citat textul, dar în acelaşi timp i-a privit cu o doză de cinism pe acei critici care au încercat să depăşească şi să ignore cifrul oferit de el, greşind astfel în interpretările oferite.

Luând toate aceste lucruri în considerare, ne dăm seama că nu este deloc simplu să „descifrăm" acest scriitor, fără a ne întreba constant „ce a vrut să spună", evitând astfel să alunecăm în capcana multitudinii de sensuri oferite de critici şi a temelor comune ale discursului critic (utilizarea surselor referitoare la geneza textului, angajamentul etic al scriitorului, încercarea de a explica fenomenul totalitarismului, tema iudaismului etc.).

Cărţile lui Kiš publicate în limba română în Serbia

Unele dintre cărţile lui Kiš au fost publicate în limba română mult mai devreme în Serbia decât în spaţiul românesc. Cartea *Enciclopedia morţilor* este publicată prima oară în Serbia în revista lunară „Književnost" la Belgrad în numărul din mai-iunie 1981. Un an mai târziu apare în ziarul „New Yorker" în numărul din 12 iulie 1982, în traducerea lui Amiel Alkalay. Editura „Libertatea" a tiparit în limba română *Criptă pentru sufletul lui Boris Davidovici* în anul 1988. Menţionăm şi tălmăciri în limba română publicate de Editura „Lumina" din Pančevo (Serbia): 1966, *Grădină, scrum*, traducător Nicolae Vîrzac; 1976, *Mormânt pentru Boris Davidovič*, în traducerea lui Sima Petrović şi 1989, *Criptă pentru Boris Davidovici*, în tălmăcirea lui Simeon Lăzăreanu (versiune preluată, ulterior de Editura de Vest).

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

Romanoslavica LI, nr.4

Creaţia lui Danilo Kiš în spaţiul academic românesc

Toţi critici, slavişti recunoscuţi sunt de acord că opera şi personalitatea lui Kiš reprezintă teme academice de prim rang, fiind scriitor modern al practici pedagogice cotidiene. Această temă a devenit atât de frecventă, încât la sfrâşitul secolului trecut şi începutul secolului al XXI-lea a dobândit locul pe care il ocupa Ivo Andrić în cercetările academice ale literaturi sârbe. Danilo Kiš se remarcă în cercurile literare academice româneşti contemporane ca o apariţie imposibil de ignorat în contextul literaturilor slave şi a celor central-europene. Totuşi, avem impresia că în spaţiul cultural românesc nu sunt clarificate şi explicitate sub formă de polemici provocările literare cu care s-a confruntat autorul.

Atunci când vorbim despre un context academic, de învăţământ universitar şi de studierea lui Kiš la universităţile din România, cu precădere la cea din Bucureşti (Facultatea de limbi şi literaturi străine), respectiv din Timişoara (Universitatea de Vest), opera acestui autor, într-un anume sens, decretat întemeietorul prozei experimentale considerate parţial canonice, este extrem de importantă pentru înţelegerea literaturii iugoslave. O asemenea abordare capătă greutate în veridicitatea enunţului lui T.S. Eliot care în studiul său, *Tradiţie şi talent personal,* justifică statutul scriitorului clasic, printre altele, argumentând că *un scriitor în ochii străinilor nu pare închistat în limba şi cultura sa*, astfel că acest postulat poate fi aplicat şi autorului nostru.

În perioada de la moartea scriitorului până în prezent, şi mai ales în ultimul timp, au fost realizate câteva cercetări parţiale dedicate lui Danilo Kiš. Este vorba despre articole Adrianei Babeţi, ale lui Cornel Ungureanu ori Octaviei Nedelcu. Prezentând raportul dintre istorie şi teroare în epoca totalitarismului şi a civilizaţiei violenţei, precum şi căutarea identităţii politice în era controlului programat al individului din partea majorităţii, apropiată mediului cultural românesc, de importanţă majoră în acest capitol ni se par a fi lucrările autorilor menţionaţi mai sus, publicate în volume dedicate circumscrierii lui Kiš în spaţiul central european, coordonate de Adriana Babeţi şi Cornel Ungureanu, *Europa Centrală: Nevroze, dileme, utopii* (1997) şi *Europa Centrală – memorie, paradis, apocalipsă* (1998). În acest context am menţiona cu precădere lucrările autoarei Adriana Babeţi: *Dor de Danilo* (1992), *Europa Centrală şi identităţile vulnerabile: identitate şi criză în Europa*

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

Centrală (1998), *Danilo, după Danilo* (2009). Conform părerilor acestor critici români, opera lui Kiš constituie de-a dreptul un fenomen multicultural, care pune problema graniţelor culturale definitorii, un lucru foarte important, dacă nu şi central, în tradiţia literară central europeană. Cornel Ungureanu a scris că opera lui Kiš, *Criptă pentru Boris Davidovici,* a şocat Timişoara culturală: „era mină de aur pentru cititorul român (...), era necrologul unei istorii, al unui timp al utopiei europene" şi, în acelaşi timp ‚era unul dintre „manualele" prin care puteam defini Europa Centrală şi de Răsărit"[1]. În contextul în care vorbim despre receptarea operei lui Danilo Kiš în România, Marcel Cornis-Pope, unul dintre criticii care s-a ocupat cu analiza operelor lui Danilo Kiš, ne-a reamintit că Danilo Kiš, împreună cu György Konrád, Claudio Magris, Czesław Miłosz, a fost prezent la Budapesta în cadrul unei dezbateri referitoare la Europa Centrală, în 1989.

O astfel de încadrare valorică şi, înainte de toate, spaţială a operei lui Kiš devine importantă dacă luăm în considerare deja pomenita provenienţă supranaţională (central-europeană şi iugoslavă). Încadrarea lui Kiš ca scriitor central-european, pe Forumul *Between Fiction and Reality: Dilemmas of Central European Writers* (Între ficţiune şi realitate: Dilema scriitorilor central-europeni) care a avut loc la Budapesta în anul 2008, a fost reafirmată şi de Adriana Babeţi care a oferit citate cheie din opera Danilo Kiš. În concepţia prezentării tematice a creaţiei lui Kiš reiese o anumită constantă, subliniată de enunţurile poetice chiar ale autorului. Nenumăratele traduceri ale operei lui Kiš în limba maghiară, faptul că scriitorul a fost un bun cunoscător al culturii maghiare contribuie mult ca în aceeaşi măsură să devină şi parte integrantă a tradiţiei culturale maghiare. În lucrarea amintită, Adriana Babeţi doreşte să atragă atenţia cititorului asupra faptului că nu doar literatura Europei Centrale reprezintă o noţiune ambivalentă, ci chiar şi conceptul spaţial şi cultural în sine, precum şi noţiunea de Europă Centrală, sunt dileme la fel de imprecise şi reprezintă o ambiguitate. Prin urmare, în stabilirea importanţei unui scriitor în dezvoltarea unei literaturi, e nevoie de o anumită precauţie atunci când considerăm că o situare centraleuropeană a unui scriitor este importantă. Spre deosebire de unii scriitori centraleuropeni recunoscuţi (cazul Gombrowicz), opusul lui Kiš, nu este de neglijat dacă îl analizăm din perspectiva

[1] Cornel Ungureanu, *Danilo Kiş, după 20 de ani*, (în postfaţa la *Criptă pentru sufletul lui Boris Davidovici*), Timişoara, Uniunea Sârbilor din România, 2006, pp. 145-148.

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

curentelor literaturii contemporane. Analiza efectuată de cercetătoarea Octavia Nedelcu în studiul *Cazul Danilo Kiš. (Re)evaluări culturologice* (2007), oferă ipoteze solide din perspectiva cercetărilor culturologice, iar problema receptării acestui scriitor în România este tratată în studiul *Kiš vs. Kiš. Aspecte ale receptării* (2007). Autoarea subliniază importanţa cadrului cultural în interpretarea operei lui Kiš, un lucru de o importanţă centrală în trasarea contextuală a acesteia şi pentru înţelegerea strategiilor textuale ale lui Kiš. Într-o altă lucrare, intitulată *Paradigmele temporalităţii în romanul „Clepsidra" de Danilo Kiš* (2008), autoarea cercetează tema temporală şi funcţiile timpului în romanul lui Kiš *Clepsidra*, oferindu-ne posibilitatea de a remarca contribuţia originală a acestui scriitor la patrimoniul cultural sârbesc. După examinarea problematicii dimensiunii temporale în romanul *Clepsidra*, Octavia Nedelcu a atins un alt subiect important în opera menţionata, şi anume spaţialitatea şi mai ales ideea de spaţiu ca text istoric, spaţiu ca purtător al urmelor trecutului. În contextul temporalităţii în romanul, polisemantismul cuvântului *peščanik/ clepsidra* e dificil de păstrat în traducere, astfel încât titlul romanului lui Danilo Kiš este tradus cel mai adesea cu un singur sens, cel al unui ceas cu nisip, instrument vechi folosit pentru măsurarea timpului după cantitatea de nisip scursă printr-un orificiu. Astfel, putem vedea romanul *Clepsidra* ca spaţiu purtător de mesaje încifrate despre trecut.

Considerăm studiul tânărului autor Adrian-Cosmin Perţa, *Introducere în fantasticul de interpretare* (2011), ca fiind extrem de important, deoarece scoate în evidenţă elementul reprezentat de literatura fantastică pe care Kiš o va folosi şi dezvolta în opera sa, element fără de care, analiza operei sale nu ar fi completă. Conceptele cu care operează Cosmin Perţa sunt cele fundamentale, preluate din teoriile fantasticului ale unor H.P. Lovecraft, T. Todorov sau R. Caillois. În acest volum autor teoretizează şi analizează câteva subcategorii ale fantasticului de interpretare, şi anume: fantasticul psihologic, fantasticul minimalist, fantasticul absurd şi fantasticul delirant. Ca urmare, tipologia propusă se dovedeşte restrictivă în comparaţie cu marea diversitate a fenomenului. „Fantasticul de interpretare", termenul propus de Matei Călinescu, se referă la o formă de fantastic diferită de cea modernistă, teoretizată de Caillois şi Todorov, discutată de M. Călinescu la Mircea Eliade, dar care se poate identifica frecvent în proza din centrul şi estul Europei, spre deosebire de fantasticul modernist, al cărui teritoriu predilect de manifestare este în literatura din vestul şi nordul Europei, America de Nord sau Orientul îndepărtat. Autorul menţionează că greşeala lui Caillois şi Teodorov constă în faptul că ei au separat lumea reală de cea supranaturală, chiar dacă supranaturalul nu este una dintre dimensiuni în care se manifestă fantasticul. Pentru a-şi ilustra teoriile,

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

Cosmin Perţa se bazează pe opere scrise de scriitori est-europeni din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Astfel, în contextul fantasticului psihologic autorul îl aminteşte, printre alţii, pe Milorad Pavić (în baza analizei romanului *Ultima iubire la Ţarigrad*). Cum subliniază autorul, fantasticul psihologic se subsumează fantasticului de interpretare. Analizând opera *Enciclopedia morţilor*, Cosmin Perţa il include pe D. Kiš în curentul pe care l-a denumit „fantasticul minimalist". Fantasticul minimalist presupune un eveniment, o manifestare a supranaturalului, care, survenind o singură dată în cadrul acţiunii, o modifică radical. Această manifestare, adaugă totuşi Cosmin Perţa, poate de asemenea să treacă neobservată, fiind integrată de real, părând firească. Capitolul dedicat „fantasticului minimalist" conţine textul *Simeon făcătorul de minuni* (*Enciclopedia morţilor*) de Danilo Kiš şi reprezintă o mostră tipică pentru fantasticul minimalist, marcată fiind de „minimalizarea sau caricaturizarea impactului fantastic clasic". Deci este un fantastic extremist, deloc mediocru, în pofida denumirii lui.

Opera lui Kiš este menţionată în volumul *Europa de Sud-Est în memoria culturală românească: Bibliografie*, care constituie, insumate, 3382 de titluri din bibliografia esenţială a acestui câmp de cercetare şi creaţie. Autor volumului este Mircea Muthu, care este unul dintre cei mai proeminenţi specialişti europeni în domeniul balcanologiei. Astăzi, Danilo Kiš este inclus în dicţionarele literare şi este menţionat în contextul scriitorilor contemporani lui, de talie mondială cu ale căror poetică şi ambiţii literare este comparabil.

În ultimi anii, scrierile lui Kiš au stârnit atenţia unor alţi intelectuali români marcanţi precum Matei Călinescu şi Norman Manea. Între rigoarea morală şi intransigenţa esteticului, cei doi critici au reprezentat şi reprezintă unele dintre cei mai autorizate şi mai autentic angajate voci ale culturii românesti contemporane. Prin prisma aprecierilor lui Matei Călinescu, putem remarca conexiunea puternică dintre opera lui Norman Manea şi, respectiv, opera lui Danilo Kiš. Autorul spune, în *Reflecţii despre Întoarcerea huliganului,* că Norman Manea este comparabil cu un Danilo Kiš, mai ales dacă luăm în considerare temele majore ale scriitorilor menţionaţi: experienţa Holocaustului, trăita în copilarie, în timpul celui de-al Doilea Razboi Mondial; existenţa, ca om şi ca scriitor, în interiorul unui sistem totalitar, şi exilul, de orice fel ar fi el. Ambii scriitorii au ca teme dominante istoria unei victime a

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

trecutului totalitar al României secolului al XX-lea, condamnată la exil, dar şi mântuită prin exil, memoria ca traumă, cărţile lor fiind repere pentru înţelegerea sistemului comunist. Norman Manea în revista „Observatorul cultural" (ianuarie, 2003) scrie un articol cu titlul *Dezvăluiri tardive* despre *Enciclopedia morţilor* şi oferă o explicaţie proprie despre manipularea gândurilor în laboratoarele ruseşti. Autorul consideră că în povestirea extraordinară *Cartea regilor şi a nebunilor*, ale cărei urme sunt vizibile şi astăzi, Kiš realizează o adaptare culturală a *Protocoalelor înţelepţilor de la Sion.* Această povestire este pentru noi, precum şi pentru Norman Manea una dintre scrierile fundamentale despre Holocaust. Manea aminteşte că în august 1906, un jurnal din Petersburg vorbea despre răul, care, aşa cum spune şi autorul sârb, „se va realiza patruzeci de ani mai târziu", iar acela este Holocaustul.

Dinamica receptării oglindită în presă

Opera lui Danilo Kiš a avut un puternic ecou literar în presa română şi excelente cronici, în ziare prestigioase, care au fost semnate de nume importante.

Analiza efectuată de eminent politolog, Vladimir Tismăneanu în lucrările sale, *Cerneală roşie ca sângele: Hannah Arendt, Danilo Kiš şi Răul radical* sau *Cu cerneală roşie ca sângele: Danilo Kis şi coşmarul concentraţionar; Metamorfozele răului* sau *O enciclopedie a morţilor: Cum a fost impus comunismul în Europa de Est*, reprezintă confruntarea lui Kiš cu experienţele totalitare, cu suferinţă şi absurd, teroare şi cruzime, tortură şi oprimare. Autorul subliniază că una dintre preocupările fundamentale ale operei sale a fost aceea de a înţelege metamorfozele răului. Romanele, nuvelele şi eseurile lui Kiš rămân în literatura alătur de alte tentative literare de a înţelege relaţia dintre istorie şi teroare, infernul în care oamenii au fost dezumanizaţi, au fost constrânşi să recunoască păcatele niciodată comise, să semneze autodenunţuri, texte morbide, pline de „adăugiri şi corecturi făcute cu cerneală roşie ca sângele".

Un alt ecou pe care opera lui Kiš l-a avut a fost în ziarul timişorean „Orizont", în ciclul *Iz svetske književnosti/ Din literatura universală,* unde Slavomir Gvozdenović a oferit un portret sumar al lui Danilo Kiš. Autorul are de asemnea meritul de a fi tradus câteva din poeziile lui Kiš (*Toamna, Pianul dezacordat, Visele de dragoste ale lui Apollinaire, La vestea morţii doamnei M.T., Apusul soarelui*) care au intrat în

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

Antologia de poezie sârbă secolele al XX-lea – al XXI-lea[1]. Succesul lui Danilo Kiš este subliniat de reflecţiile poetului român Gabriel Chifu care priveşte povestirile din *Suferinţe timpurii* „ca pe un puzzle migălos care recompune un timp şi o lume. „Din fărâme şi ştiinţa desăvârşită a simplităţii se reînsufleţeşte lumea scufundată în memorie şi se obţine un tulburător efect de monumentalitate". O scurtă trecere despre *Enciclopedia morţilor*, *Grădina cenuşa* şi *Criptă pentru Boris Davidovici* în revista „La Punkt" o face Lucia Gogoncea în articolul *Danilo Kis sau nostalgia exhaustivităţii*. Opera lui Danilo Kiš este menţionată într-unul dintre articolele publicate de curând în revista „La Punkt", ce aparţine autorului Ioan Stanomir şi se intitulează *Rana care nu se închide*. Autorul observă că pesimismul istoric al lui Danilo Kiš este unul fecund şi consideră că opera lui Kiš îşi are rădăcinile în traumele provocate de Holocaust, iar misiunea artei lui este de a păstra adevărul referitor la crimele petrecute în secolul al XX-lea. În contribuţia lui Ioan Stanomir apare cuvântul cheie *labirint*, ceea ce reafirmă faptul că este vorba de un autor cu tendinţe postmoderniste şi că procedeele narative ale lui Kiš sunt inspirate din tehnica lui Borhes. Autorul subliniază că pseudo romanul, *Criptă pentru Boris Davidovici*, textul omonim, este naraţiunea în substanţa căreia Dostoievski se întâlneşte cu Koestler, demonismul revoluţionar al lui Novski va fi anihilat de către Revoluţia în slujba căreia a luptat conspiratorul. Danilo Kiš apare în contextul ambiguităţii identitare al intelectualului central-european şi al unei epoci marcate de tulburări, teamă şi presimţiri sumbre. Se face menţiune la un citat din *Variaţiuni central-europene* care se referă la Arthur Koesteler (de origine maghiaro-ceha-evreiască) în volumul *Revistele literare ale exilului românesc*, *Luceafărul* (Mihaela Albu şi Dan Anghelescu, Bucureşti, Ed. Aura Christi & Andrei Potlog, 2011). Biografia lui Arthur Koestler conţine biografia potenţială a fiecărui intelectual din Europa Centrală în chiar înfăptuirea ei radicală, spunea Danilo Kiš. Printre exegeţii români care au tratat problema intelectualului în societatea totalitară acordând un spaţiu destul de întins poetului şi eseistului Czesław Miłosz îl menţionăm pe Constantin Geambaşu care confirmă că, alături de Czesław Miłosz, Leszek Kołakowski, Milan Kundera, György Konrád, Vaclav Havel, Iosif Brodski, Josef Skvorecki sau Esterhazy Peter, Kiš aparţine acelui tip de intelectual central-european care s-a călit din

[1] A se vedea *Malul celălalt, Antologie de poezie sârbă secolele al XX-lea – al XXI-lea,* Bucureşti, Ed. Herg Benet Publishers, traducere de Liubinca Perinaţ Stancov, Slavomir Gvozdenovici şi Aleksandar Stoicovici, 2012, pp. 77-83.

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

rezistenţa împotriva modelului de ideologii totalitare, conştient că nu poate evita contextul politic în care se exprimă şi creează. A evidenţiat faptul că, în vremuri de prigoană politică, printr-o formă extinsă de dialog şi conlucrare, s-a creat un front comun de luptă antitotalitară. În operele lor reflecţiile asupra problemei totalitarismului specific intelectualilor central- şi est-europeni este analizată în mod sistematic. Vorbim despre prezenţa permanentă a unor fenomene precum rinocerizarea vieţii politice, crimele, teroarea, nepdreptatea cu care oamenii încep să se deprindă, mizeria care devine firească şi anomaliile şi devierile de comportament legate de intimitatea individului. În acest context, Kiš se opune puterii sistemelor totalitare prin rezistenţa individului în faţa ideologiilor impuse. De fapt, critica ideologiei marxiste la scriitori menţionaţi este echivalentă cu o critică sistematică a Istoriei, identificată ca principal resort al răului politic, ca o malignitate a timpului. Prin urmare, reflecţiile lor antitotalitare demonstrează că putem vorbi despre o valoare explicativă universală. O privire de ansamblu asupra profilului ideologic şi literar al lui Kiš şi a operei sale a oferit cititorului român Lucia-Postelnicu-Pop. Articolul ei se încheie cu citatul lui Joseph Brodski: „un volum al lui Danilo Kiš (nici nu contează care) ar fi cea mai bună carte apărută în Europa în perioada de după al doilea război mondial". O alta abordare interesantă a criticii româneşti este articolul *Danilo Kis: Fragmente de certificat,* al autorului Marius Stan. Acesta a încercat să determine tradiţia literară căreia îi aparţine opera lui Danilo Kiš, subliniind cadrul literar în care este plasat autorul cu scriitori cum ar fi Bruno Schulz, Italo Calvino, Vladimir Nabokov, Iosif Brodski sau Jorge Luis Borges. Autorul adaugă că, alături de marii scriitori precum Czesław Miłosz şi György Konrád, Kiš a avut contribuţii remarcabile la înţelegerea pe care o avem astăzi despre marxism-leninism. Ca şi Danilo Kiš, şi György Konrád se bazează pe memoria copilului, martor fragil, imaginativ, supus unor traume care îl vor marca pentru toată viaţa.

Menţionăm şi proiectul *Cafeneaua Danilo Kis* (2003-2004, Timişoara, Szeged Novi Sad) care a constituit un punct de plecare pentru publicaţia periodică „Orizont" din Timişoara. Proiectul prevedea deschiderea unei „cafenele" o dată pe lună într-unul dintre aceste oraşe şi includea întâlniri cu scriitori şi artisti din România, Ungaria, Serbia, Polonia, Cehia şi Slovacia. Astfel, prima întâlnire literară a avut loc la *Grand Cafe* din Szeged unde s-au adunat cercetători ai operei lui Kiš din Ungaria, Serbia şi România. Următoarea întalnire a avut loc la Timişoara unde printre vizitatori s-au numărat şi György Konrád, Olga Tokarczuk, Lajos Grendel, Andrej Stasiuk, Paweł Huelle, Adam Michnik.

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

Concluzii

Negreşit, analiza corpusului de scrieri semnate de Kiš ar scoate la iveală mult mai multe reflecţii pe teme politice, unele dintre ele foarte actuale, şi ne-ar întări convingerea că autorul nu s-a mulţumit să fie un simplu cetăţean de rând al ţării sale. Dimpotrivă, în virtutea acuităţii sale etice şi politice, a atras deseori atenţia în mod public asupra derapajelor politice la care se poate ajunge în urma unor subtile mutaţii la nivelul vocabularului folosit în discursul despre educaţie, libertate, politică, valori etc. Acestea sunt unele dintre cheile de lectură posibile pe care opera lui Danilo Kiš le oferă cititorilor români. Cu excepţia câtorva, este suficient să ilustrăm titlurile din presa românească (*Cerneală roşie ca sângele: Hannah Arendt, Danilo Kiš şi Răul radical; Danilo Kis şi coşmarul concentraţionar; Metamorfozele răului; Rana care nu se închide; Danilo Kis sau nostalgia exhaustivităţii; Hannah Arendt, Danilo Kiš şi Răul radical; Cicatrici nevindecate;*) pentru a concluziona că sentimentul tragic cauzat de violenţă istoriei o găsim în cele mai multe dintre articolele publicate despre acest scriitor pe teren românesc. În cazul acestui scriitor nu a fost uşor pentru un critic român să precizeze familia literară, chiar dacă în articolele citate găsim nume precum: Norman Manea, Orkeny Istvan, Peter Esterhazy, Bohumil Hrabal, Milan Kundera, Viorel Marineasa, Ivan Klima, Herta Müller, Sorin Titel sau Livius Ciocârlie. În orice caz, a fost comparat cu o mulţime de alţi autori care aparţin diferitelor sfere culturale poetice, foarte diverse. Numele cel mai des citat a fost cu siguranţă Borges. Toţi criticii literari sunt unanim de acord privind importanţa operei lui Kiš şi a renumelui său în plan cultural. Cu toate acestea în România nu există un studiu exhaustiv care să cuprindă într-un sens mai larg o viziune poetică şi culturologică a creaţiei sale. Avem impresia că România a avut nevoie de ceva timp pentru a-l promova pe acest scriitor original sârb. Observam că în ultimii doi-trei ani cercul celor care urmăresc activitatea lui Kiš se extinde, iar astăzi putem spune că interesul cititorilor români este în creştere. O preocupare mai semnificativă pentru opera lui Kiš în România, afară de slavişti au arătat-o şi oamenii de ştiinţe politice. Şi anume, cu excepţia lumii academice şi a specialiştilor în studii de slavistică există o prezenţă a mai multor cercetatori din

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

direcţia ştiinţelor politice. Aceştia, în poetica lui Kiš, în afară de motivele morţii, al cărţii, poveştii, visului, atmosferei fantastice, combinate convingător cu realitatea dură, au subliniat aluziile politice şi timpul dur marcat de experienţele tragice ale evenimentelor istorice reale. Comentariile politice şi principiile dramei sociale iugoslave, dovada revoluţiei comuniste, demascarea diferitelor forme de tiranie, demonstrează cititoruli român sensibilitatea morală şi nevoia lui Kiš de a condamna orice nedreptate. Cert este că entuziasmul lui Kiš sperie şi depăşeşte capacitatea cititorului mediu. În cultura română contemporană observăm după reacţia critici şi a cititorilor că opera lui Kiš o să aibă şi în continuare un viitor de un interes aparte. Continuitatea prezenţei lui Kiš în România demonstrează totodată şi interesul cultural reciproc româno-sârb.

În concluzie, se poate afirma că, deşi nu au mai apărut alte traduceri în volum, scriitorul a continuat să se afle în atenţia critică a specialiştilor şi a cititorilor. Prin acest text, scopul nostru a fost de a demonstra că operele lui Danilo Kiš se adresează oricărei vârste, în orice moment istoric şi în orice loc sau spaţiu. Menţionăm că, în ceea ce-i priveşte pe criticii români citaţi, care poate au o influenţă mediatică limitată, au fost incluşi în lucrare cu scopul de a recurge la toate sursele disponibile, care s-au dedicat într-o mică sau mai mare măsură, operei sau biografiei marelui scriitor sârb. Aş sublinia totuşi faptul că critica literară românească este o prezenţă activă şi benefică, de o eficacitate de netăgăduit în ceea ce priveşte aprecierea ecourilor operei lui Danilo Kiš în spaţiul românesc. Cred că acesti critici români pe care i-am menţionat în acest text, corespund, într-o anumită măsură, unor generaţii literare şi culturale diferite, chiar dacă nu ne ofera modele de interpretare cu totul distincte, ci, mai curând, ne oferă un limbaj diferenţiat, metode diverse şi resurse interpretative autentice. Suntem datori să facem referire şi la faptul că atenţia de care s-a bucurat Kiš a venit de la cercetătorii şi criticii români, care în marea lor majoritate erau de origine evreiască şi a căror activitate nu a avut ecoul doar în România ci şi în universităţile americane de prestigiu.

Bibliografie

Babeți, Adriana, *Europa Centrală și identitățile vulnerabile: identitate și criză în Europa Centrală*, în „A Treia Europă“, nr. 2, Iași, Ed. Polirom, 1998, pp. 65-83.

Babeți, Adriana, Cornel Ungureanu, *Europa Centrală – memorie, paradis, apocalipsă,* Iași, Ed. Polirom, 1998

BDD-A27228 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)

Babeți, Adriana*, Dor de Danilo*, în „Orizont", nr. 8, 1992

Boldea, Iulian*, Rigoarea exegezei (Mircea Muthu)*, în *Critici români contemporani*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior", 2011

Călinescu, Matei, *Reflecții despre Întoarcerea huliganului*, în revista „Observatorul cultural", nr. 320. din Mai 2006, http://www.observatorcultural.ro/Reflectii-despre-Intoarcerea-huliganului*articleID_15372-articles_details.html

Chifu, Gabriel, *Lumea lui Danilo Kiš*, în Revista „Luceafărul", nr. 38-39, Uniunea scriitorilor, București, 2008, http://www.revistaluceafarul.ro/index.html?id=761&editie=39 .

Cornis-Pope, Marcel, Neubauer, John, *Towards a History of the Literary Cultures in East-Central Europe: Theoretical Reflections/Spre o istorie culturală a literaturilor din Estul și Centrul Europei,* în ACLS OCCASIONAL PAPER No. 52 (http://www.acls.org/publications/op/52_literary_cultures_in_east_central_europe.pdf)

Gogoncea, Lucia, *Danilo Kis sau nostalgia exhaustivității,* în „La Punkt" din 19 ianuarie, 2014 http://www.lapunkt.ro/2014/01/19/danilo-kis-sau-nostalgia-exhaustivitatii/

Malul celălalt, Antologie de poezie sârbă secolele al XX-lea – al XXI-lea, București, Ed. Herg Benet Publishers, traducere de Liubinca Perinaț Stancov, Slavomir Gvozdenovici și Aleksandar Stoicovici, 2012

Miłosz, Czesław, *Gândirea captivă, Eseu despre logocrațiile populare*, traducere din polona de Constantin Geambasu, postfața de Wlodzimierz Bolecki, București, Humanitas, 1999 [1996]

Muthu, Mirchea, *Europa de Sud-Est în memoria culturală românească: Bibliografie,* București, Ed. Academiei Române, 2011

Nedelcu, Octavia, *Ipostaze (post)moderniste în literaturile sârbă și croată,* București, Editura Universității din București, 2009

Nedelcu, Octavia, *Cazul Danilo Kiš. (Re)evaluări culturologice*, în „Filologie rusă", nr. XXIII, Editura Universității din București, 2007, pp. 107-113.

Nedelcu, Octavia, *Kiš vs. Kiš. Aspecte ale receptării*, în „Probleme de filologie slavă", nr. XV, Editura Universității din București, 2007, pp. 41-47.

Nedelcu, Octavia, *Paradigmele temporalității în romanul Clepsidra de Danilo Kiš*, în „Filologie rusă", nr. XXIV, București, Editura Universității din București, 2008, pp.110-116.

Perța, Adrian-Cosmin, *Introducere în fantasticul de interpretare*, București, Ed. Tracus Arte, 2011

Postelnicu-Pop, Lucia, *Purificarea ideologică prin moarte,* în „Mișcarea literară", anul XIII, nr. 4 (52) Bistrița, 2014, pp. 151-155. http://miscarealiterara.ro/imagini/ml4_14.pdf

Stan, Marius**,** *Danilo Kis: Fragmente de certificat,* în „La Punkt", http://www.lapunkt.ro/2014/01/19/danilo-kis-fragmente-de-certificat/

Stanomir, Ioan, *Rana care nu se închide*, http://www.lapunkt.ro/2014/01/19/rana-care-nu-se-inchide/

Ungureanu, Cornel, *Danilo Kiș, după 20 de ani*, (în postfața la *Criptă pentru sufletul lui Boris Davidovici*), Timișoara, Ed. Uniunea Sârbilor din România, 2006, pp. 145-148.

BDD-A27228 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 15:59:16 UTC)